

J. Lepiarczyk

Konserwacja "Komory klejnotowej" Arcybractwa Miłosierdzia w Krakowie

Ochrona Zabytków 11/1-2 (40-41), 142-144

1958

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W okresie sprawozdawczym, a zwłaszcza w r. 1956, w ramach Tygodnia Ochrony Zabytków, Wojewódzki Konserwator Zabytków przeprowadził szeroko zakrojoną akcję popularyzatorską. Na program zostały się: Zjazd Społecznych Opiekunów Zabytków z wycieczką w teren, Wystawa Konserwatorska o tematyce ochroniarskiej, Wystawa Malarska na tematy związane z Ziemią Koszalińską i jej zabytkami, konkurs młodzieżowy z nagrodami, Powszechny Konkurs Fotograficzny również z nagrodami. Wydano specjalny plakat oraz zrzucano z samolotu tysiące ulotek propagujących sprawę ochrony zabytków.

Wszystkie te imprezy niewątpliwie spełniły swój cel.

St. Pągowski

KONSERWACJA „KOMORY KLEJNOTOWEJ” ARCYBRACTWA MIŁOSIĘRZDZIA W KRAKOWIE

Do ważniejszych prac w zakresie ochrony zabytków malarstwa przeprowadzonych w Krakowie w ostatnich latach należy konserwacja barokowej polichromii sali skarbcza Arcybactwa Miłosierdzia przy ul. Siennej 5¹. Prace te stanowią pierwszy etap zamierzonego uporządkowania kon-

serwatorskiego całej kamienicy², która w latach 1589—1595 została częściami nabyta przez Arcybactwo i przebudowana na jego potrzeby. Kamienica ta zalicza się do najcenniejszych zabytków miasta³; wystarczy wspomnieć, że oprócz skarbcza znajduje się tam okazała neorokokowa sala posiedzeń z galerią portretów protektorów i dobrodziejów Arcybactwa, a w sieni I piętra zachował się późnogotycki krucyfiks z pocz. w. XVI, nie mówiąc o portalach, kratkach i innych szczegółach.

Skarbiec czyli „komora klejnotowa”, przeznaczony do przechowywania zastawów (depozytów) wzamian za pożyczki udzielane przez Bank Pobożny przy Arcybactwie, jest prostokątną salą na parterze (wymiały: 9,12x5,02x4,34) o sklepieniu kolebkowym pokrytym polichromią figuralną i ornamentalną. Składa się na nią pięć owalnych kompozycji o układzie krzyżowym prostym z przedstawieniami ewangelicznymi i alegorycznymi odnoszącymi się do dzieł miłosierdzia i ujętymi w bogate ramy utworzone z wieńców owocowych, podtrzymywanych — z wyjątkiem środkowego — przez anioły. Sceny figuralne utrzymane są w szarościach à la grisaille, zaś wieńce w tonacji złocisto-żółtej. Cała dekoracja ujęta jest szerokim fryzem z bujnej wici roślinnej w kolorach żółto-różowych. Ponadto na ścianie krótszej, naprzeciw okna, znajduje się kompozycja, której tematem są uczynki miłosierdzia opowiedziane sposobem kontynuacyjnym różniąc się stylem od innych.

Dopełnieniem tej polichromii i urządzenia wnętrza tak pod względem artystycznym jak i ideowym jest dekoracja malarzka szaf depozytowych, ustawionych wzdłuż trzech ścian (z wyjątkiem okiennej). Tworzą one jednolitą kompozycję o charakterze boazerii, podzielonej hermo-

Ryc. 164—165. Kraków — sala skarbcza Arcybactwa Miłosierdzia. Fragment polichromii przed i po konserwacji.

¹ Por. J. Lepiarczyk, Kronika za lata 1954—1956. „Ochr. Zab.”, X, 1957, nr 3 (33), str. 200.

² Inwentaryzacje i projekt konserwatorski opracowali w latach 1950—1951 Zbigniew Jurczakiewicz i Bolesław Mikołajski w Katedrze Konserwacji Zabytków na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej pod kierunkiem prof. dra A. Karczewskiego i dra J. Lepiarczyka. Por. też J. St. Lewicki, Dom przy ulicy Siennej 5, „Od A do Z” (dodatek do Dziennika Polskiego), nr 27 z dn. 6—7 VII 1952.

³ Kamienica nie posiada dotąd opracowania monograficznego. Jej skromną bibliografię stanowią: Księga Pamiątkowa Arcybactwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego w Krakowie od r. 1584 do 1884, Kraków 1884; St. Tomkowicz, Dom Arcybactwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego w Krakowie, „Czas” r. LIV, nr 11 z dn. 14 I 1901; M. Dienstl-Dąbrowa, Arcybactwo Miłosierdzia i Komora Potrzebnych w Krakowie, „Kurier Literacko-Naukowy” r. XIII, nr 31 z dn. 3 VIII 1936.

Ryc. 166—167. Fragment szaf depozytowych ozdobionych polichromią (na prawo) i szczegół tej polichromii — alegoria „Pokory”, (na lewo).

wymi pilastrami na wąskie pola, na których widzimy 16 figur alegorycznych kobiecych i męskich, stojących na cokołach (z napisami na tle wnek zamkniętych konchowo); są to idące od narożnika przy oknie wzdłuż ściany dłuższej naprzeciw wejścia następujące alegorie: splendor, sprawiedliwość, roztropność, męstwo, umiarkowanie, pokora, prawda, bogactwo, ubóstwo, pokój, pilność, podstęp, niewinność, łaska, wierność i prawo. Postacie te są otoczone festonami laurowymi. Trzony pilastrów pokrywają festonowe zwisy złożone z kwiatów i owoców, zaś na ich górnych częściach, oddzielonych od kapiteli, znajdują się na przemian główki i rozetki; na cokołach zaś alternują kartusze z maskaronami. Całość wieńczy skromny gzyms, na którym ustawiono sterczyny w kształcie figurek dziecięcych trzymających rogi obfitości oraz wazonów z kwiatami.

Cała ta dekoracja malarska, której program treściowy opracował zapewne ks. M. Delamarte, jest archiwalnie stwierdzonym dziełem artystów: Aleksandra Trycjusza, malarza królewskiego, syna Jana, oraz Stanisława Gortaczyńskiego, malarza cechowego krakowskiego i powstała w roku 1692⁴. Prace snycerskie przy szafach wykonał Jerzy Hankisz⁵, znany z kilku prac w kościołach krakowskich i na obszarze

⁴ Po raz pierwszy nazwiska artystów i restaurację 1692 r. wzmiankował St. Tomkowicz, op. cit.; J. Faecher-Porębska, „Komora klejnotowa, „Dziennik Polski” r. XIII, nr. 250 z dn. 20/21 X 1957. — Szczegółowy opis prac wykonanych w r. 1692 w skarbcu, podaje autorka w swej dokumentacji historycznej dla PKZ (1956).

⁵ J. Faecher-Porębska, Dokumentacja, jw.

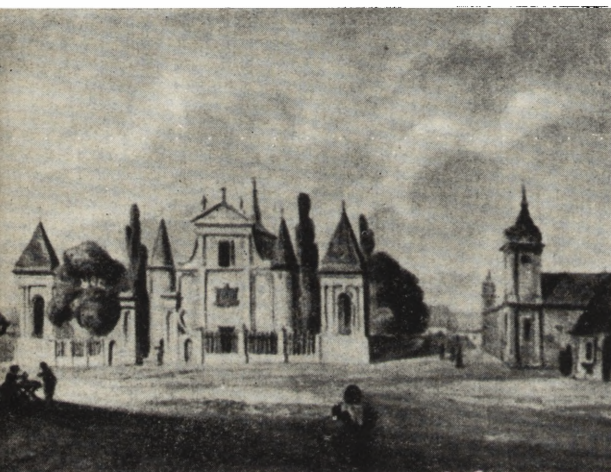
⁶ Por. Katalog Zabytków Sztuki w Polsce I, Województwo Krakowskie, pod redakcją Jerzego Szablowskiego, Warszawa 1953, s.r. 34, 224 i 225.

Ryc. 168. Fragment sklepienia sali Arcybractwa, po konserwacji.

województwa krakowskiego⁶. Skarbiec stanowi zabytek jedyny w swoim rodzaju i godny jest opracowania monograficznego.

Niestety, stan zachowania polichromii już przed wojną był zły; lata wojny i okupacji a następnie trudności powojenne nie

Ryc. 169—170. Węgrów — widok rynku wg akwareli Stronczyńskiego z r. 1852 i elewacja „Domu Gdańskiego” sprzed przebudowy w r. 1910.

pozwoili na podjęcie prac ratunkowych, które udało się zrealizować dopiero z pierwszych wpływów Społecznego Funduszu Ochrony Zabytków. Na skutek rozłożenia się spoiwa i braku odpowiedniej wentylacji (asfaltowa posadzka) polichromia sklepienia zaczęła się łuszczyć i odpadać. W chwili rozpoczęcia prac konserwatorskich ubytki wynosiły już 60% ogólnej powierzchni, a reszta malowidła zagrożona była podobnym losem w krótkim czasie. Na szczęście ubytki zaznaczyły się najsilniej w częściach ornamentalnych i w tle.

Wykonanie prac konserwatorskich powierzono w roku 1955 Pracowni Malarstwa i Rzeźby Pracowni Konserwacji Zabytków Oddział w Krakowie pod kierownictwem prof. Mariana Słoneckiego. Zostały one przeprowadzone w roku 1956 przez zespół art. konserwatora Andrzeja Chojkowskiego; stolarszczyznę szaf odrestaurował Władysław Waśniowski. Dokumentację historyczną opartą o bogaty materiał źródłowy opracowała Janina Faecher-Porebska, archiwariusz Arcybractwa Miłosierdzia.

Postępowanie konserwatorskie rozpoczęto od ustalenia przyczyn niszczenia polichromii i przeprowadzenia prób mających na celu znalezienie najlepszego sposobu jej utrwalenia. Polichromia jest wykonana temperą na gładkim podłożu gipsowym. Zastosowano kilkakrotnie nawilgacanie spoiwem wapienno-kazeinowym oraz dociski gąbką gumową a następnie prasowanie zagrożonych części poprzez kalkę i bibułę. Na utrwalonych częściach przeprowadzono zastrzyki dotynkowe (kazeinowo-wapienne), następnie uzupełniono drobne ubytki gruntu i warstwy malowidła przez punktowanie. Rekonstrukcję brakujących części wykonano na podstawie projektu opracowanego w oparciu o zachowane fragmenty oraz dokumentację i odróżniono od autentycznych za pomocą białego okonturowania.

Szafy nie wykazywały większych zniszczeń, toteż zostały odczyszczone z brudu i poczerńiałego werniksu, zaś ubytki zapunktowano; brakujące lub uszkodzone części stolarszczyzny (modrzew) uzupełniono. Komisja konserwatorska w dniu 14 III 1957 przyjęła prace bez zastrzeżeń. Poleciała natomiast wykonanie odpowiedniej wentylacji i usunięcie asfaltu z ceglanej posadzki celem zapewnienia pracom trwałości i ochrony przed powtórzeniem się usuniętego zniszczenia⁷.

J. Lepiarczyk

⁷ Opracowano na podstawie Dziennika robót i Sprawozdania technicznego w PKZ Kraków.